

ARKEOLOGISK GRANSKNING I OKTOBER 2025

Mikroliitti OY. Antti Bilund och Timo Sepänmaa

MALAX OLSÖN

Kod i fi-registret: Nytt objekt
Status: fast fornlämning (sm)
Datering: historisk
Slag: Bosättning: lämningar av en tomtning

Koordinater: N 6997600 E 212323 Z 6

Inventerare: Bilund och Sepänmaa 2025, inventering

Läge: Objektet är beläget i Malax skärgård, på Olsön, 40 meter från Olsövägen mot sydväst.

Anmärkningar:

I samband med inventeringen inför Malax strandgeneralplan påträffades en fornlämning utanför inventeringsområdet. Det har inte inkluderats närmare i rapporten över resultaten från inventeringen.

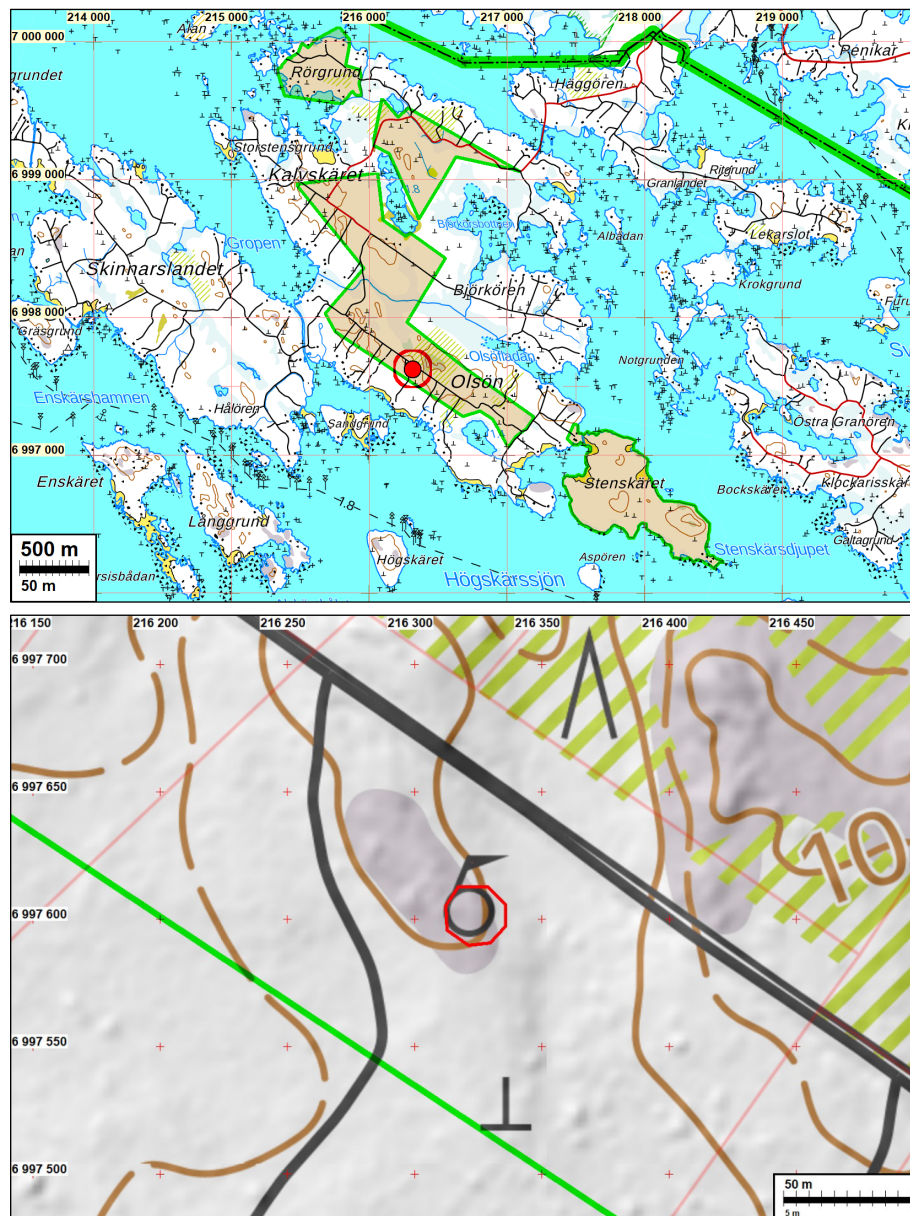
Bilund 2025: På grundkartan finns det en beteckning för en fornlämning på Olsön. Det finns ingen verbal förklaring till beteckningen. Beteckningen för en fornlämning finns på samma plats redan på ett grundkartblad 1331 07 Malax som publicerades 1995, men inte på äldre grundkartor. Kartan från 1995 har en förklaring till beteckningen; "Forngrav." Benämningen används allmänt för förhistoriska gravrösen. Objektet på Olsön är dock så lågt beläget, strax ovanför 5 meters kurvan, att platsen fortfarande varit havsbotten på den tiden när man begravde folk i rösen. Den inventering i Malax som gjordes 2007–2008 sträckte sig inte ända ut till skärgården och man känner inte till att någon arkeolog skulle ha granskat objektet. Det var alltså inte känt om det verkligen finns en fornlämning på ön och av vilket slag i så fall. Eftersom kartbeteckningen är på öns inre del, bara ca 50 meter från kanten av det inventerade område, och det inte fanns information om en eventuell fornlämnings omfattning beslöt man att granska objektet.

Objektet ligger på en drygt 100 meter lång och som mest 30 meter bred ås som går från nordväst mot sydost. Jordmånen på markytan är stenig sandmorän. I mellersta delen av åsen, på en sträcka av ca 30 meter, består ytan av skrovliga kala klippor. På åsen växer gamla tall- och granbestånd. I närheten av objektet, runt åsen, är marken nästan flack och ligger på ca 3 meter över havsytan. Olsövägen löper från nordväst till sydost ca 40 meter från objektet mot nordost. På samma avstånd mot sydväst, i utkanten av ett flackt område, går en väg från Olsövägen till en fritidsbostad på sydvästra stranden av Olsön.

På den plats som kartbeteckningen anger har en grop grävts bland stenarna i moränmarkens yta. I botten av gropen finns ett nästan cirkelformigt, nästan flackt

och stenlöst område med en diameter på 3–3,5 meter. De stenar som avlägsnats från gropen har staplats runt kanterna, utan hjälp av konstruktioner, till en låg och bred vall med en yttre diameter på 6–7 meter. Gropen är ungefär en halv meter djup från kanten av vallen. De största stenarna i vallen har en diameter på 30–50 cm. I ett prov som gröptes i botten av gropen konstaterades sandmorän med inslag av grus och småsten under ett tunt lager av mosstorv. Jorden var ganska mörk nära ytan och verkade i viss mån vara smutsjord, men den innehöll inget kol. Längre ner blev färgen på jorden ljusbrun före ett djup av 20 cm djup, där man slutade gräva.

Den konstruktion som observerades vid kartbeteckningen är så kallad tomtning; lämningar av en tillfällig bostad som byggts som bas för fiskeriet. Lämningen kan utifrån strandförskjutningen dateras rätt så exakt till de första århundradena av den nya tiden. Under medeltiden har platsen ännu legat under vatten och på 1700-talet har stranden redan förskjutits långt från åskanterna. Med hänsyn till dateringen är målet en fast fornlämning. Inga andra fornlämningar påträffades i omgivningen. Objektet har avgränsats snävt till näromgivningen kring stenkonstruktionen. Avgränsningen når inte ut till det inventerade området.

På den övre kartan har objektet markerats med en röd boll. På grundkartan har objektet markerats med beteckningen för en fornlämning. Vi inventeringen återfanns lämningar av tillfällig bosättning vid kartbeteckningen, en så kallad tomtning. En tomtning är en fast fornlämning. Den föreslagna avgränsningen av fornlämningen visas med röd linje. Det inventerade strandplaneområdets gräns visas med grön linje. Inventeringsområdet ligger som närmast ca 50 meter från objektet, på dess sydvästra sida. Grundkartan är en baskarta där man lagt till terrängskuggning och de nuvarande fastighetsgränserna (mattare röd linje). Koordinater enligt systemet ETRS-TM35FIN.

Till vänster: Grundkonstruktionerna för tillfällig bosättning som grävts i stenbunden mark, en så kallad tomtning, syns täckt av ett tunt lager av mosstorv mitt på bilden. Fotograferat mot nordväst. **Till höger:** Tomtningen fotograferad i riktning med åsen mot syd-sydost. I förgrunden syns den högsta delen av stenvallen som delvis staplats mer omsorgsfullt. *Bilder: Antti Bilund.*

Till vänster: Inre delen av tomtningen i närbild. Botten i gropen som grävts bland stenarna är rätt så jämn. De stenar som avlägsnats ur gropen har staplats längs kanterna till en låg och bred vall. I mitten av bilden framträder den fyllda provgropen mörkare. Jordmånen i provgropen var grov mo med inslag av grus och småsten. Fotograferat mot syd-sydväst. **Till höger:** Tomtningen fotograferad mot nord-nordost. I bakgrunden framträder Olsövägen som ett ljusare band. Vägen går på en bank som anlagts över sänkan på objektets nordöstra sida. *Bilder: Antti Bilund.*

Till vänster: Tomtningen och dess steniga näromgivning fotograferat i riktning med åsen mot nord-nordväst. Tomtningen ligger i mitten av bilden bakom en tjock tall. I bakgrunden till vänster syns de lavtäckta kala klipporna som ljusa nyanser. **Till höger:** Del av åsen som sänker sig långsamt mot söder, fotograferad från en sten på sydöstra sidan av tomtningen. I öppningen som syns i skogen går en stugväg från Olsövägen till stranden. Vägen svänger till höger ut från bilden i kanten av den jämna marken nedanför åsen. Vid vägkröken som syns på bilden ligger kanten av det inventerade området. Kanten går ungefär tvärs över fotograferingsriktningen. Mellan tomtningen och kanten av det inventerade området återfanns inga fornlämningar vid granskningen. Fotograferat mot syd-sydväst. *Bilder: Antti Bilund.*

27.1.2026

Antti Bilund
